

der henvendte sig til et Folk, som var fattigt i materiel Henseende, trængt i aandelig Henseende og mulligvis temmelig uwilligt overfor Dplysnings-sagen, Alt som Følge af Trykket fra tidligere Læder, sætte sine Lvangsmidler imod dets Trængelighed og sine bestemte Regler imod dets Umyndighed. Der er opkastet Tvivl om, hvorvidt Staten gjorde Ret deri, og om, hvorvidt vi ikke vilde være naaede videre ved at gaa en anden Vej, men paa disse Spørgsmaal skal jeg ikke her udlade mig. Nu derimod, da Folket fra at være usrit er blevet frit, fra at være trængt er blevet pakt i betydelig Grad, baade i egentlig religiøs og i folkelig Henseende, og da der paa saa mange Maader viser sig Trang til Dplysning, kan Statsmagten gaa en af to Væie for at gjøre sine Krav gjældende. Den kan enten stramme Baaendene haardere, indskrænke Friheden endnu mere, end tidligere, gjøre Lvangen og Trykket mere føleligt og Ulsynet større, end det Altkammen har været hidtil, men den kan ogsaa gaa til den anden Side og sige: Hvad vi som Stat maa forbyde, er i alt Væsentligt fyldestgjort; nu vilde vi give Folket Frihed til at gjøre, hvad det kan og vil, idet vi tro, at saa gode Kræfter ere pakte til levende Bevægelse i Folket, at, naar vi blot give Frihed til at arbejde, vilde ogsaa de Resultater komme frem, som vi efterstræbe. Spørger man nu om, til hvilken Side det foreliggende Lovforslag gaar, behøver jeg ikke at give noget Svar; det have tidligere ærede Talere allerede givet, og jeg kan underskrive den Dom, de paa dette Punkt have sældet. Man synes i Lovforslaget at udtale, at Skolen i væsentlig Grad bør vedblive at være en Statsfog, medens det for mig, staa saaledes, at Skolen er en Hjælp for Forældrene til at opfylde en af de helligste Pligter, de have at opfylde som Forældre, og saasnart Forældrene ere blevene mægtige og dygtige nok til selv at opfylde denne Pligt, ser jeg ikke, at der fra nogen Side med Billighed kan lægges dem Hindringer i Veien for at gjøre det; ville de det derimod ikke, da maa Staten af Retfærdighedsfølelse overfor Børnene tvinge dem til at gjøre deres Pligt. Jeg maa derfor udtale som en Grundsætning i Skolespørgsmaalet, jeg ikke kan frasæbe, at Skoleordningen til enhver Tid bør stemme overens med Folkets Nykker om Skolen. I den Henseende gaar der nu ganske vist en dobbelt Strømning gennem Folket, en Strømning, der allerede har fundet Sted i flere Aar, og som er bleven stærkere og stærkere, alt eftersom man rykkede det Tidspunkt nærmere, da man kunde vente fremlagt Forslag til en ny Skolelov. Denne Strømning betegnes bedst ved Spørgsmaalet: Fri-skole eller Stats-skole? Der er i Danmark Fri-skolevenner, som ere varme Dplysningsvenner, og der er ligeledes Mænd, som tro at være det Samme, idet de kalde sig Stats-skolemænd; til disse Sidste hører jeg. Det er fremhævet paa mange Steder, at Fri-skolen omfattes af Forældrene med en ganske anden

Varme, Kjærlighed og Interesse end Stats-skolen, og min Erfaring gaar ikke i nogen modsat Retning, men Grunden til, at Forholdet har stillet sig saaledes, kan maasse hovedsagelig søges i Ordet: „Fri“, om jeg end ikke er ganske enig i, at det alene skyldes denne Omstændighed. Det er bekendt nok, at de, som have reist Fri-skoler, hvilken Retning de nu end tilhøre, ikke høre til de Træge, men til de Vakte, og den Slags Folk omfatter altid deres Gjærning med mere Kjærlighed og Interesse end de Lige-gyldige. Jeg skal ogsaa være villig til at indrømme, at Noget af Kjærligheden kommer ogsaa deraf, at Fri-skolen er Bedkommendes eget Værk, at dens Lærer selv har deltaget i at skabe dens Gjærning, og at den i Et og Alt er hans egen Gjærning og hans eget Ansvar. Det er en almindelig Sætning, som gaar igjennem Livet, at, naar man selv har Lov til at gjøre en Gjærning, som man vil, faar man Ansvaret; man elsker denne Gjærning højere end den, hvorved man bliver tvungen til at rette sig efter, hvad Andre have bestemt. Naar jeg alligevel sagde, at jeg var Stats-skolemand, at jeg holder paa Stats-skolen, som Grundlag for vor Folke-skoleoplysning i Fremtiden, kommer det dels af, at der i mine Dine Klæber en saa stor Mangel ved Fri-skolen, at denne ikke kan afhjælpes, uden at Fri-skolen i Grunden bliver til en Stats-skole, eller om man hellere vil sige det saa, det Fortrin, som Fri-skolen har ved ligesom at drage Sjæmmet og Skolen sammen, kan indføres i Stats-skolen, uden at den Ulempe, som jeg henviser til, findes. Ulempen er den, at jeg ikke kan indse, hvorledes det skal gaa til at faae alle de Smaa og Fattige med i en virkelig Fri-skole, og jeg vilde betragte det som en af de største Ulykker, der kunde overgaa vort Folk, dersom man fik et Skolevæsen, som blev udmærket for de bedre Stillede, men ikke blev det for de daarligere Stillede. Er der Noget, som vor Tids sociale Bevægelse og de stærke Nøvelser, som gaa gennem Folket i vor Tid, pege hen paa, saa er det udmærket Dplysning for de Smaa, og særlig for de Smaa. Jeg er derfor ikke bleven Fri-skolemand eller tror at kunne holde paa en virkelig Fri-skole, netop af den Grund, at jeg er bange for, at de Smaa derved vilde blive skubte til Side. Jeg er bange for, at det derved vilde gaa, som det forøvrigt gaar, at ligesom den fattige Mand's Barn maa gaa i ringere Klæder, faar daarligere Kost og maa undvære flere For-nøielser end den rigere Mand's Barn, saaledes vilde de ikke i Skolen sættes paa det samme Trin, men de Fattige maatte nøies med en ringere Lærer, fordi han var billigere. Dplysningen blev da derfor efter; de fik ringere Dplysning, hvad jeg ikke kan være med til. Dette kan nu modarbejdes ved at give Stats-skolen fri, og den bliver fri ved at gjøre den til, hvad jeg tror kan udtrykkes ved en Kommune-skole. Naar man lægger næsten Alt, hvad der vedrører Skolen, i Kommunens Haand og kun